

Önmagukban sem a decentralizált, sem a centralizált megoldási módok nem jelentenek garanciát a szociális szolgáltatások hatásos és hatékony működtetésére. Egyik megoldási mód sem működőképes akkor, ha a központi szabályozások nem töltik be a védőernyő szerepét, vagy ha azok betarthatatlanok és betartásukról senki sem gondoskodik.

Leveleki Magdolna: Diplomások munka nélkül? Egy empirikus vizsgálat eredményei a Veszprémi Egyetemen végzetek körében. Jó-e vagy rossz Magyarországon a képzési rendszer hierarchikus és vertikális struktúrája? – A Veszprémben végzetek munkaerő-piaci helyzete nem rossz. Regisztrált munkanélküli a diploma megszerzését követő időszakban a mintában szereplők 8%-a volt. Több alkalommal csupán egyetlen végzetel fordult elő, hogy segélyben részesült. Miközben országosan az utóbbi években a diplomás munkanélküliek száma 40%-kal emelkedett. Ebből a helyzetből a szerző megállapítása szerint az érettségit követő rövid idejű, 1–2 éves felsőfokú szakképzés jelenthet kiutat. Ezzel a lehetőséggel ma még csak a továbbtanulók mindössze 7%-a él. A megkérdezettek 45,8%-a a végzés után három hónapon belül elhelyezkedett. A válaszolók 15,1%-a csak három hónapnál hosszabb keresés után talált állást. 4,4% pedig nem akart közvetlenül a végzés után elhelyezkedni. A hallgatók 34%-a egyéb okok, például a tanulmányok folytatása miatt nem jelent meg a munkaerőpiacon munkavállalóként. Legkönnyebben a tanárképző karon végzetek találtak munkát. Ugyanakkor az ő körükben a legmagasabb (50,9%) az állást egyéb ok (pl. továbbtanulás) miatt nem keresők aránya. Ők példázják leginkább a tanulás és a munkavállalás közötti átmeneti időszak hosszának kitolódását.

Györi Piroska: A szegénységben élők participációja saját problémáikban. A tanulmányban számos elgondolkodtató adatot találhatunk a szegénység hazai mértékéről. 2005-ben több mint hárommillióan éltek a létminimum alatt, illetve annak környékén, közülük egymillióan folyton mélyülő szegénységben. Mintegy 200–300 ezer honfitársunk semmilyen ellátásban, segélyezésben nem részesül. Az egyenlőtlenség ollója úgy nyílik, hogy a társadalom felsőbb régióiban javul, lejjebb pedig romlik a helyzet. Az egyenlőtlenségek hatása már most is káros vagy éppen katasztrofális. A szerző bemutatja a szegénységbe való többszintű beavatkozás egyik szép példáját, a Magyar Szegényellenes Hálózatot, amelynek szlogenje: *Tegyük hallhatóvá a szegénységben élők hangját!* Azaz: a szegénység és a társadalmi kirekesztés ügye folyamatosan közbeszéd tárgya legyen. A szervezet munkálkodásai közül kiemelendő a lobbitevékeny-

ség, európai uniós, országos és helyi információk terjesztése, továbbítása a tagok számára, internetes honlap működtetése, kiadványok, hírlevelek szerkesztése, konferenciák, fórumok szervezése...

Dömötör Sándor: A fogyatékosok integrációja a szakképzésen keresztül. A tanulmányban – a téma részletes körbejárása után – egy sikeres integrációs modelltől ad számot a szerző: a Neumann János Szakközépiskoláról, amely Budapesten, Zuglóban működik. A képzés sikerét jelzi, hogy induláskor még csak négy osztályban, ma már húszban folyik oktatás. Az iskolában minden évben 20–25 fogyatékos (mozgássérült, vak/gyengén halló, hallássérült) tanul, és integrációjuk, szakmai képzésük teljes sikerrel valósult meg. A tehetséges fogyatékos gyermekek egyből a szakközépiskolába kerülnek, míg a kevésbé tehetségesek és a hátrányos helyzetűek a hátránykompenzációs szakiskolai program keretében a 9. és 10. osztályban kapnak felzárkóztatást és szakmai alapot. Az iskolában minden a fogyatékosok igényeihez alkalmazkodik: rámpák, speciális mellékhelyiségek, speciális számítógéptermekek, laptopok vakok számára, sőt saját fejlesztésű oktatási segédeszközök és számítógépes programok segítik munkájukat.

Bodács Emil: Nemi diszkrimináció a posztmodern médiában. Napjaink médiavilágában a képiség előretörésének egyik megnyilvánulása, hogy a hangsúly a megerőltető és megmutathatóra, a racionálisról a hatáskeltésre, az intellektusról és a lelkeségről a testiségre helyeződött át. A posztmodern kor testisége és a média által kreált testkép azt sugallja: a test pótolja a belső ürességet és önmagában is elegendő a boldog élet megvalósításához.

Lippai László–Benkő Zsuzsanna–Erdei Katalin–Tarkó Klára: Társadalmi esélyegyenlőség az iskolákban: a kisebbségtudományban jártas pedagógus. 1993-ban indult a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán a kétéves egészségfejlesztő mentálhigiénés posztgraduális képzés, amelyre az egészségügy, a szociális ellátás, az oktatás, az államigazgatás területein dolgozó szakemberek jelentkeztek. Néhány modul a gazdag kínálatból: kisebbségtudományi alapismeretek, kisebbségek lelki egészségvédelme, társadalmi integrációja, konfliktuskezelő tréning, kisebbségek művészete, védelme, gyógypedagógiai alapismeretek, projektmenedzsment, terepgyakorlat... A melléklet tartalmazza a kisebbségkoordinátorpedagógus szakvizsgára felkészítő programot.

Összegezve: egy olyan kötet látott napvilágot, mely minden, a közélet, a szegénység, a megkülönböztetés iránt érdeklődő olvasó számára a téma szinte teljes panorámáját adja.

(Comenius Kft. Pécs, 2007)
Sebő József

Szociotragédia a szomszédból

(Háy János: A gyerek)

Háy János mára kétségtelenül az élvonalba tartozó íróvá nőtte ki magát. Prózái sikerei segítik drámái sikerét, drámái sikerei erősítik prózái sikerét. Médiajelenléte jelentős, kiadója egyik húzóneve, megszámálhatatlan kritika, recenzió és tanulmány jelent meg írásait méltatva, és manapság nem lehet úgy beszélni a kortárs magyar prózáról, hogy róla szó ne essék. Pedig nem annak a típusnak tűnik, aki megveszekedik a sikerért: az egyszerűen utoléri őt. Kevés szerzőnek adatik meg, ami neki megadatott: szabadúszó író vált belőle. Ez – érzékelhetően – jót tesz írásművészetének is. Mert bár korábban is feltűnően termékeny író volt, az „igazi nagypróza mű”, amely viszszenemőleg és a jövőre nézve is hitelesíti őt az úgymond nagy írók sorában, most született meg, és kevéssel megjelenése után máris viharos sikert arat. Valóban érezhető egyfajta tendencia az irodalmi fogyasztói oldalon (sőt, az elméleti oldalon is), hogy aki novellákat, drámákat „írogat”, az lehet ígértes, esetleg kimondottan tehetséges, de „nagygyű” akkor válik, amikor leteszi az asztalra a „Nagy Regényt”. Háy János most letette. Hozzá kell tennünk persze, hogy nem ez az első nagypróza alkotása, mégis – talán a megjelenést megelőző PR, a suttagó propaganda miatt érezzük így – Háy most „nagyot” akart dobni.

Háy valóban nagyot dobott. Generációs regényt írt, a rendszerváltó fiatalok korosztályának regényét. Ő azonban nem a sikertörténeteket mutatja fel, hanem a politikai közbeszédben kliséként emlegetett vesztesek, „a rendszerváltás vesztesei” regényét. Ez legalábbis *A gyerek* körül kialakult kritikai diskurzus fő megállapítása. Ami kétségkívül igaz, hiszen valóban megfelel a generációs regény szinte minden kritériumának. Szinte, hiszen a generációs regényeket rendszerint fiatalok írják, fiataloknak, vagy legalábbis fiatalabbak, mint az idén negyvenhét éves Háy.

Leegyszerűsítő lenne azonban erre az egy aspektusra szűkíteni az értelmezési lehetőségeket. Mert mint mindig, Háy most is megtévesztő. Első látásra sallangmentes, eszköztelen, talán kicsit egysíkú is, mindenesetre teljesen más, mint amilyennek a szépirodalmat a Jókain nevelkedő és Gárdonyiig jutó széplélek elképzelné. Háy nyelvezete profán, kemény, durva, kopogós. Sokan kísérleteztek már a magyar irodalomban az argó használatával, a beszélt nyelviség, és ezáltal egy sajátos intimítás, természetesség megteremtése érdekében. Mégis Háy János volt az, aki e tekintetben végleg

felszabadította a fiatal prózaírókat, mert ő kompromisszum nélkül, bátran és mindenféle finomkodást mellőzve, valóban természetesen alkalmazza azt. Nem túlzás kijelenteni: Háy ír ma Magyarországon legjobban argót. Önmagában attól azonban még nem válna természetessé, beszélt nyelvívé a szöveg, hogy teletuszkoljuk káromkodással (két-három csúnya szó/oldal az átlag Háynál) és bőven szerepeltetjük a falu és a lumpenréteg fővárosi vagánynyelvezettel beoltott, mindennapi kifejezéseit. Ehhez kellene a szerző csak rá jellemző mondatai. Fél-beharapott gondolatok, egymásra pongyola módon reflektáló dialógusok, tipikus nyelvhelyességi hibák, a népi képalkotó képesség, jól visszaadott spontaneitás, és mindez – ellentétben a beszélt nyelviség visszaadására más írók által tett kísérletekkel – mindenfajta stilizálás nélkül, hiperrealista módon. A Háy-féle nyelviség, amely védjeggyé vált, és amelyet ma már valóban csak utánozni lehet (sokan meg is teszik), újra kitalálni nem, azért is fontos, mert egyrészt kitűnő médium a szerző által ábrázolni kívánt szubkultúra (nevezük inkább mikrokozmosznak) közvetítésére, másrészt ténylegesen megvalósítja azt az esztétikai bravúrt, hogy olybá tünteti fel előttünk a leírt nyelvet, mint ami mindenféle – mégoly halovány – közvetítés nélkül a beszédből lett gyúrva, valahogy mégis eléri, hogy irodalmi szöveggé kezeljük és úgy élvezzük, harmadrészt pedig a nyelv, a nyelvesség, amit Háy használ, egyszersmind bepillantást enged a beszélők gondolkodásmódjába. Ki hogy gondolkodik, úgy beszél és fordítva. Ekképpen a szerző megspórolta magának azt a szereplőként egy-két oldalt, amelyben bemutatna volna nekünk azok személyiségeit, motivációit, szociális-családi környezetét, elárul ugyanis mindent róluk az, ahogy beszélnek.

Nem lennének azonban pontosak, ha nem mutatnánk rá, hogy – bár a Háy Jánosra jellemző beszélt nyelvesség unikális és átütő erejű, mára pedig elmondható róla, hogy kiforrott – nem mindig volt ez így az életmű korábbi darabjaiban. A *Gézagyerek* és általában a drámák rontott nyelvisége olykor már súrolta a hihetőség és a természetesség határát. Aki látott már színpadon Háy-dramát, tudja jól, mennyire beletörik a legkiválóbb színész biciskája is ebbe a torzónyelvezetbe. A *Gyerek* ezzel szemben józan mértéktartással, egységesebben és pontosabban használja ezt a nyelvet, mint eddig bármikor, ezért úgy is tekinthetünk erre a könyvre, mint az egész eddigi Háy János-életmű összegző és azt megjavító, mintává emelő művére. Háy rendkívüli megfigyelő- és szelektálóképességgel válogatta össze azokat a fordulatokat, kifejezéseket, mondatszerkesztési szokásokat, amelyek mindannyiunk számára ismerősek, így mindannyiunkban előhív-

hatnak valamilyen asszociációt. Úgy érezzük, ismerjük a könyv szereplőit, mintha csak a szomszédból kiabálnák át nekünk a dühöt frázisokat.

Ismerőség, ami ez esetben korántsem jelent otthonosságot. A regényben előrehaladva folyamatosrészmelekben van részünk, fojtogatóvá válik a felismerés, hogy a kötet minden szereplőjét ismerjük, és megrémít a tudat, hogy valójában *nem* ismerjük őket, csak *ugyanilyen* embereket és sorsokat ismerünk. És ha ez ennyire átütő élményt jelent számunkra, az azt jelenti, hogy mindenhol ott vannak ezek az emberroncok, ezek a kiégett, sohasem égett, megalkuvó, anyagiás, hűtlen, kegyetlen, szadista-mazochista, intellektuálisan alulhangolt emberek, és ha ez így van, hogy sokan vannak ezek a nyomorult, csapdába esett emberek, akkor az kétségbeejtő. Pontosan ezt akarja elérni a szerző is. A központi karaktereknek nincs nevük. Bárki lehetnének. A falu is bárhol lehetne, a történet is bármikor, bárkivel megtörténhet. Mint ahogy meg is történik. A gyerek is csak „gyerek”, a 345 oldalas regény 339. oldalán tudjuk csak meg a nevét, addig a narrátor a legkörmönfontabb módokon próbálja kikerülni a megnevezését. És ez az aggályosság, ahogy konkrét megnevezés, azonosítás nélkül akarja mégis jelölni a szereplőket, teszi számunkra egyértelművé, hogy nem véletlenül maradnak ki a nevek. A módszer egyébként nem új. Háy korábbi kötetében is használatos.

Tipikus történeteket ír, mégsem sablonos. Egyszerűen csak leírja mindazt, amit tudva tudunk, hogyan készített ki embereket az elmúlt rendszer, hogyan működik a frusztráció, a csalódottság, a szexus és az alkoholizmus. Milyen hatással van a szegénység a pszichére, hogyan hat ránk mások sikere és a magunk sikertelensége. Milyen romboló erejű a házastársi féltékenység, s hogy a csalfaság nem ártatlan játék, hanem durva kínzás a csaló és a megcsalt számára is. És rávilágít arra, hogy ez az egész nem nagy dolog. Semmi sem nagy dolog. Minden megtörtént már mással is, ezerszer, milliószor, hát most itt is megtörtént, nem nagy dolog. Egyszóval az életről ír, illúziómentesen, kiábrándultan, olyan mélységes kegyetlenséggel (őszinteséggel?), hogy a vége felé már szó szerint belecsömörlünk, mindeközben pedig valami perverz, keserű ironiát és (szén)fekete humort működtet.

És működik is. Ez a bizonyos ironikus hangvétel (mely nem a stílusban rejlik, hanem az egymás mellé helyezett, egymás mellett elbeszélte epizódokból bomlik ki) végigvonul a kötetben és segít túlélni azt, segít elviselni, ugyanakkor csak akkor kerül elő, amikor már nagyon nagy szükségünk van rá. Háy mindig pattanásig feszíti a húrt, és – bár a regénynek nincs a szó klasszikus értelmében vett cselekménye – állandó izgalom-

ban tart. A narrátor egyenes vonalon viszi végig a gyerek történetét, melyről már az elején érezzük, sőt tudjuk, hogy rossz véget ér majd (pedig erre nem utal semmilyen explicit jelzés), közben pedig jobbra is, balra is, a szélrózsa minden irányában elágazik a történet, fel-felvillantva további lehetséges (és tipikus) sorsokat. S bár ezeknek a bőségesen elpotyogtatott mellékszálaknak nincs a *Gyerek* szempontjából túl sok jelentőségük, ezek nélkül valójában mit sem érne a regény. Ez teremti meg a kötet súlyát (nem csak fizikai, terjedelmi értelemben), ettől válik totálissá a történet, és ezekben rejti el a szerző rafinált előreutalásait, a feszültségkeltés ezen ősi, ám a mai napig hatásos technikai bravúrait. Korrajz, kórrajz és lélekrajz ez a nyolcvanas-kilencvenes évek Magyarországaról. És ebből a több tucat ismerős történetből jövünk rá, hogy igen, ez Magyarország, igen, ez a szomszédom, ez a főnököm, ez én vagyok. A szociohorror és az értelmi-érzelmi nyomor a szemünk előtt zajlik. Ebben a felismerésben rejlik a kötet drámaisága, és ezért olyan megterhelő lelkileg az olvasása. De Háy azért az elviselhetőség határán belül tartja a szöveget, a rá jellemző – mondjuk úgy – „közélet-távolító” technikával. Hol eltávolodik a történettől, és felülről tekint szereplőire, hol belebújik gondolataikba, hol pedig beszél helyettük (végig függő beszédet alkalmaz), hol megint hátralép egyet és reflektál az elmondottakra, de sosem dohszagú eszme-futtatásokkal, hanem egy-egy újabb kitérő epizóddal. Ez a különös szerkezet kelti az olvasóban azt az érzést, hogy Háy tulajdonképpen még mindig nem nagyprózá, regényt ír, hanem egy hosszabb novellát és számtalan kis novellatörödéket ír egy nagy szöveggé.

Bátor és elemzésre érdemes alapállítás az írótól, hogy képes volt majd háromszázötven oldalt végigírni úgy, hogy egyetlen rokonszenves szereplőt sem szerepeltet. A leginkább figyelemre méltó alak a történet folyamán talán a *Gyerek* apja, aki saját apjával szinte mitologikus heroizmussal számol le az új, a saját vérvonal alapításának szándékával. Ez az apafigura az, akinek a kedvéért végig drukkolunk a *Gyerekek*nek, hogy sikerüljön neki, hogy képes legyen méltóvá válni az atyai intencióhoz. Drukkolunk neki, amikor még iskolába jár, és drukkolunk neki, amikor felvételizik az egyetemre, de már ekkor érezzük, hogy valami nincs rendben a *Gyerekek*kel, hogy nincs meg benne az erő, nincs meg a kitartás, nincs meg a képesség, hogy kitörjön ősei sorsából. A *Gyereket* is ugyanolyan beszűkült monománia fűti, mint mindenki mást Háy világában, és ez a monománia ugyanúgy tönkreteszi, mint a többieket. Igen, mindenki monomániás ebben a világban (még maga Háy is,

aki monomániásan írja meg újra és újra ezt a vidéki szociohorrort), a Gyerek mániája viszont mindegyikükénél veszélyesebb, hiszen olyan elképzelésekre sarkallja a világról, amelyek teljesen irreálisak az ő helyzetében. Éppen annyival értelmesebb a környezeténél, hogy felismerje annak nyomasztó voltát, hibáit, de annyi már nincs benne, hogy képes legyen felülemelkedni rajta, ezért aztán saját bukása minden más bukásnál közheyesebben végzetszerű.

Háy János regényének letaglózó és drámai jellegét az is erősíti, hogy a bukást, a szegényt, az élet elrontottságát abszolút értékűvé teszi, és senkivel nem kivételez. A már említett történeti elágazásokban, epizódokban röviden fölsciccelt élettöredékek mind balvégzetű történetek. A szerző nem válogat: az egyetemi tanár, a jól menő, a rendszerváltást meglovagoló vállalkozó, a paraszt és az iparos éppoly törvényszerűen járja meg a saját külön bejáratú poklát, mint a parasztsaládból és parasztsorból majdnem kiemelkedő, fél-értelmiségi pária. Az olvasó lépten-nyomon felteszi magának a kérdést: „Hát tényleg ennyire tragikus lenne? Ennyire kétségbeejtően lehangoló az élet”, és végül: „Valóban elkerülhetetlen, eleve elrendeltetett minden sors?”. A válasz természetesen az, hogy korántsem, de meg

kell érteni, hogy Háy a totális bukás regényét írta meg. A totális bukás száz és száz különböző variációját, melyek lehetnek valódiak, lehetnek kitaláltak, annyiban azonban mindenképpen valóságosak, hogy működésükben, folyamataikban tökéletesen példázzák az antik drámák (sőt az Ószövetség) óta az irodalomban releváns témaként funkcionáló bukást, annak természetrajzát, s amely bukások százai közül csak egy lehetséges változat a Gyereké.

A Gyerek. A névtelenségnek, vagyis a „gyerekségnek” az általánosító szándékon túl vannak további értelmezési rétegei is. Hiszen nem lehet véletlen, hogy a főszereplő mindvégig gyerekként van jelen, s nem lesz belőle idővel „a fiú” vagy „a férfi”, ami szintén teljesen megfelelne Háy személymegjelölési módszerének. A gyerek végig gyerek marad: a mitikus, vérvonal-alapító atya gyereke, olyasvalaki, aki felnőttként sem érdemli meg a saját nevet, a saját jogon való emlegetést, végig az apa elvárásainak és szándékainak vonatkozásában értelmezhető a személye, végig arra várunk, hogy a gyerek felnőjön, és valaki legyen, mondjuk Sanyi, vagy Pista, vagy éppen – ahogy végül ki is derül – Laci. A gyerek még apaként is gyerek marad, és a gyerek csak a gyerek gyereke. Vagyis a következő generáció megjelenése sem hozza

meg az áttörést a család történetében, és – mivel a gyerek nevét csak a halálával összefüggésben ismerjük meg – azt lehet mondani, hogy a gyerek csak a halálában lett valaki, csak a halála az övé, az egyetlen olyan momentuma ez életének, amikor kiérdemelte, hogy néven nevezzék, akkor is inkább csak kegyeletből, semmint a „teljesítménye” okán.

A *Gyerek* végső soron nem az eleve elrendeltségről szól, nem arról, hogy – tegyük bármit, kapálózunk bármely erősen is – sorsunk csapdájában vergődünk mindannyian, s végül úgyis mind meghalunk, ki előbb, ki később. A regény lételméleti, egzisztenciális tételek mibenlétét feszegeti, szokatlan és üdítő módon a lehető leglecsupaszítottabb, legdarabosabb és legvalóságosabb nyelven, amelyen valaha hallottuk őket. A végkövetkeztetés nem kimondottan vigasztaló: Háy kétséget sem hagy afelől, hogy – úgymond – a lét hiábavalóságát kívánja bizonygatni. Ez a hiábavalóság azonban csak annyiban tragikus, ha nem vagyunk képesek elfogadni mint alaptételt. Ha kellő bölcsességgel és belenyugvással viszonyulunk ehhez a tényhez, talán elkerülhetjük mindazt, amit *A Gyerek* lapjain olvashatunk.

(Palatinus Könyvkiadó, 2007)
Falvai Mátvás

Elindult a **PANNONHALMI SZEMLE** honlapja

A lap bemutatásával (magyarul és angolul)
régebbi számaink témáival, összesített tartalomjegyzékekkel
friss híreinkkel, olvasószobával és egyéb
érdekességekkel várjuk jelenlegi és jövőendő olvasóinkkal!

www.phszemle.hu